

Knjiga: "Istinita priča"

Otrgnuto od prašine

Memoarska knjiga bake Aleksandra Tišme izuzetno je precizna i sočna slika ljudi, vremena, običaja i tabua

Sedim ja, tako, u dugačkom hodniku kraj tri džaka suvog različka za trebljenje: čeka me posao za čitavih nedelju dana. Bila sam tada već u poodmakloj trudnoći sa svojom Beži. Dobri moj tata se nekoliko puta prošetao pored mene i izgleda da se sažalio. Znao je koliki je to posao. Onda me je zbog nečeg poslao u dućan. Kad sam se vratila, zatekla sam tri prazna džaka. Tata je svu sadržinu rasuo po smetlištu, tako da to niko više ne bi mogao pokupiti. Nije mu bilo stalo do zarade po svaku cenu.

IMA PISACA I KNJIGA KOJE VOLITE i koji vas uzbuđuju pri svakom novom susretu zato što ne možete odoleti *tekstualnoj magiji*: snazi spisateljskog talenta, maštovitosti, originalnosti (doduše, reči zabranjenoj u postmoderni!) i virtuoznosti pisca. Ima, pak, i onih drugih, onih za koje vam je od početka jasno da nisu i ne mogu biti ništa ni nalik *velikoj literaturi*, niti je to ikako bila namera pisca, a koje vas plene samom svojom dokumentarističkom

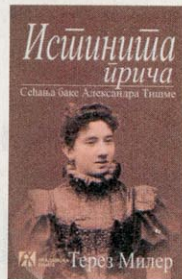
vrednošću, koje pisac može ali i ne mora biti svestan. To je pomalo nalik na estetsko-spoznajnu hedonističku avanturu čitanja malih oglasa u novinama iz, recimo, 1912: izgubivši svoju "primarnu" i dnevnu funkciju, ti su oglasi danas prvorazredan dokument vremena, ali kolateralno i neka vrsta literarnog otkrića, jer iole osetljivom čitaocu otvaraju "vrata percepcije" ka jednom posve drugačijem senzibilitetu i njegovim izražajnim sredstvima, te ka potrebama, modama, opsesijama, ali posredno i tabuima jedne epohe.

Memoarska knjiga Terez Miler *Istinita priča* (s mađarskog prevela Draginja Ramadanski; Akademski knjiga, Novi Sad 2012) spada među te potonje knjige, nastajale bez "literarnih" pretenzija, više kao zapis za nezaborav, a opet i zapis sasvim "aistorijski" jer se u takvim knjigama zapravo nahode tek male priče o "malim" ljudima, nekovrsna *istorija privatnih života* (što je danas, uostalom, vrlo respektabilna grana historiografije). A opet, i to "privatno" ne treba shvatiti do kraja doslovno, jer

nikada nije bilo i nikada valjda ni neće biti na ovim geografskim širinama i dužinama da grmljavina Istorije ne penetrira duboko u živote "malih" ljudi...

Ako niste nikada ranije čuli za Terez Miler, ne krivite sebe, to nije zato što slabo stojite sa klasicima mađarske književnosti: Terez Miler bila je sasvim "obična", anonimna žena koja se veći deo svog života bavila trgovačkim i srodnim poslovima. Ono što njenu sudbinu retroaktivno izdvaja od mnoštva srodnih jeste znamenitost i literarni ugled njenog unuka: ona je, naime, baka (po majci) Aleksandra Tišme. Ova činjenica nije važna tek iz nekakvih razloga tabloidne radoznalosti, nego zato što bez Tišme ove knjige ne bi ni bilo. Samo je on – tada već priznati pisac – mogao svoju dugovečnu baku nagovoriti da pretoči svoje brojne uspomene na ljude i događaje na papir, umesto što ih samo rasipa usmeno, na porodičnim poselima.

Terez Miler rođena je 1877. u jevrejskoj trgovačkoj porodici iz Horgoša, palančice između Subotice i Segedina koja je od nastanka Jugoslavije

pogranično mestašče na krajnjem severu Bačke, a u austrougarsko doba njene mladosti bila je tek jedan od bezbrojnih prašnjavih gradića ušuškanih u samom srcu Panonije i u samom srcu jugoistoka crno-žute monarhije. Milerovi su "mađarski" Jevreji utoliko što je mađarski jezik njihove međusobne komunikacije i glavni jezik komunikacije s okolinom, mada su i multilingvalni i (danas bi se reklo) multikulturalni na onaj način na koji se to već neminovno bivalo po mnogim krajevima K und K cesarstva. Terez M. minuciozno, s odličnim smislom za slikovit i znakovit detalj, a opet *ne gnjaveći*, opisuje svoje kućne i porodične prilike, poslovne običaje vremena, odnose između roditelja i dece, ne preskačući ni za današnje pojmove prilično tvrdokornu "kastinsku" podelu društva, kako u klasno-materijalnom smislu, tako i u versko-etničkom: da, živi se i radi "zajedno", ali ne valja se da se "krv meša", neka se svako množi unutar svoje sorte... Tako su i mladoj Terez u startu propali neki obećavajući flertovi sa "hrišćanskim" momcima, ali bogme i sa "neperspektivnim" Jevrejima...

Naravno, nije Terez Miler pisac od velikih bravura i kalambura, ali njeno je pripovedanje jasno i razložno i u svojoj dokumentarističkoj pedantnosti zapravo i slikovito i sočno: ljudi i običaji, prizori iz gradova i sa prašnjavih drumova ili iz klopavinih vozova, iz zamračenih trgovačkih magaza ili bečarskih čardi, dokone gospodičke nedelje kojima samo fali zvuk cimbalu i "Tužna je nedelja" kao soundtrack, odlasci u segedinsko pozorište, flertovi i devojački inati, na koncu ne baš voljan brak

u kojem se imaju proživiti silne godine, kroz sve to i štošta još Terez Miler vodi čitaoca smireno i sigurno, kako i dolikuje staroj ženi koja je u miru sa sobom i drugima, i sa svojim životom.

Veći i po svemu najzanimljiviji deo ove nevelike knjige zauzima upravo vreme njene mladosti rane sredovečnosti, što su ujedno i poslednje decenije Dvojne Monarhije. Onda sledi 1918. i "srpska okupacija", kako Milerova nećužno i precizno naziva dolazak srpske vojske u Horgoš, baš kao što će i nailazak Hortijevih soldata u Bačku 1941. jednako spokojno i samopodrazumevajuće nazvati "mađarska okupacija". Kontradiktorno? Ne: *dokumentarno*. Pišući o ovom ili onom vremenu, Terez Miler, poput veštog profesionalnog pisca, piše iz rakursa tog vremena, upotrebljavajući njegov diskurs. To su, velim, neka od bahatih nahrupljanja Istorije u njen život, baš kao i priča o Raciji s kraja 1941, koju je tek ludom srećom preživela.

Naravno da talenat nije "nasledan", pa opet, čovek ne može da ne pomisli kako ima tu nečega u tome što je Aleksandar Tišma izrastao u jednog od najboljih pisaca srpske književnosti druge polovine XX veka; baka Terez nije, bogme, uopšte loša porodična osnova za razvoj jednog tako izuzetnog dara...

Teofil Pančić